

De Overijselaar is in het algemeen een geboren individualist, die er niet voor voelt anderen te vragen bij 't doppen van boontjes, welke hij zelf wel baas kan. En 't verzetswerk was nu niet bepaald een aangelegenheid, welke deze hebbelijkheid onderdrukte.

Integendeel: het stijfde de Sallanders en Steuren en Hardenbergers en Elburgers in hun erfelijke aanleg, vermits gezegde aanleg een grote deugd voor een ondergronds arbeider mocht worden genoemd. En de historie van de Westoverijselse-Noordgelderse „Landelijke” draagt daarvan de sporen.

Westoverijselse-Noordgelderse . . . wat de geografische begrenzing betreft is namelijk de term „LO-Overijssel” misleidend: Twente en Deventer ressorteerden onder Gelderland en de kop der Veluwe juist weer niet. 'n Kwestie van historische groei!

Wie van het illegale werk onder en rondom de Zwolse Peperbus werkelijk iets wil verstaan . . . hij moet met de provinciale samenkomsten in de Zuiderkerk beginnen. De lichtpuntjes van het verzet: hier spontaan ontstoken, dáár door Frits de Zwerver aangeblazen, ginder bij gebrek aan brandstof haast gedoofd — ze werden tot een heldere koesterende vlam in dat sombere schoollokaal naast die kerk. Die vergaderingen hebben zich beperkt tot het najaar van '43 en de eerste maanden van '44. In de zomer van dit jaar verliepen ze (om later te noemen redenen) en vóór Augustus '43 is het niet wel mogelijk de geschiedenis van „Overijssel” los te tornen uit de historie van de „Organisatie Frits” over heel het land — ze viel daarmee samen. Maar de band, in die enkele maanden van geregeld overleg ontstaan, bleef de mensen bijeen houden. En hoe sterk de invloed van die twintig, vijf en twintig vergaderingen is geweest — welk feit demonstreert dit beter dan de reünie van vier jaar later in October '47 in dezelfde kerk? Vier jaren waarin de meesten der aanwezigen elkaar helemaal niet of zo terloops een enkele keer hadden gezien?

. . . Donderdag 14 October '43. Morgen gaan twee Kampenaren met een invalidewagen naar Rotterdam om vandaar Zaterdag de bonkaartenbuit van Capelle naar de Grote Vergadering (later de Beurs genoemd) te 's-Hertogenbosch te brengen. Het onderduikerswerk, dat sinds maanden zijn web over 't land spint, groeit en bloeit. Plaatselijke commissies vaardigen iemand af naar provinciale vergaderingen, die op hun beurt vertegenwoordigers naar de grote landelijke Beurs van Zaterdag zenden. 't Werk loopt gesmeerd en is een lust om te zien.

Arnold zal naast Drente ook Overijssel weer op de „KOP” vertegenwoordigen. Daartoe woont hij de Zwolse provinciale vergaderingen bij. Hij is vroeg vanavond; de Kampenaar, die een tien minuten voor de afgesproken tijd van half vijf in de Zuiderkerk arriveert en niet in 't schoollokaal terecht kan, wijl een paar kinderen er nog aan 't rommelen en ruimen zijn, vindt hem op het kleine plaatsje achter de consistorie. In 't vroege donker van de najaarsavond staan ze daar naast elkaar tegen de schutting geleund en praten met gedempte stemmen — ze zullen er maar even wachten tot de kust veilig is. Arnold heeft een paar appeltjes in de zak. Die eten ze eerst op en dan zegt hij: „Kom Kampie, laten we es gaan kijken of we terecht kunnen”.

Het kàn. Jan van Zwolle is er al met het kleine snorretje uit Dalfsen, de magere Lange uit Berkum en de stevige Oldebroeker. En wanneer de verduistering in orde is gemaakt en 't licht aangeknipt, zijn de overige afgevaardigden alleen of getweeën gearriveerd en kan de provinciale voorzitter voorstellen: „Laten we beginnen, jongens. We zijn compleet”.

Allen wringen zich in de schoolbanken, leggen Consi's en pijpen weg en vouwen de handen.

„Barmhartige God en Vader van onze Here Jezus Christus . . .”, bidt de voorzitter. Hij staat voor de klas, zoals hij 't overdag ook doet. En de mannen in de banken . . ., zij voelen zich één suizend stil moment weer de zorgeloze schoolkinderen van vroeger. Schuift één ogenblik de zware last van oorlog en verzet hen niet van de schouders weg? Weten ze zelf eigenlijk, dat de herinnering als een snelle golf door hun denken stuift en wegebt op de klank van die rustige stem daar vóór hen? Een stem, die dan toch weer terugroept tot het grauw, angstig heden der bezetting . . .? „Bewaring voor 's vijands macht en vreeslijk woeden . . . Uw bijstand van omhoog . . . onze Koningin en Haar huis . . . hoor ons om Jezus' wil, Amen”.

„Dan heb ik hier de bonkaarten!” Uit z'n actetas grijpt Jan de begeerde kleurige velletjes . . . „Laat es kijken, waar heb ik het briefje? Dalfsen hoeft dit keer niets te hebben?” Dalfsen schudt van nee. „En Oldebroek?” Twintig? Kun je 't daarmee redden? D'r is genoeg, hoor! Dertig dan? . . . Heeft iedereen geld bij zich? Elburg vijf en dertig pop, ja . . . Kampen honderdtwintig, precies!”

De vergadering is begonnen en 't duurt maar even of je ziet, hoe de voorzitter-onderwijzer 't wenkbrauwfronsen niet kan nalaten. Ze lopen door elkaar van hun plaats voor 't een of andere handeltje met een collega. Arnold spreekt over het voorstel om in het vervolg geld voor de bonkaarten te vragen. De Noord-Westhoek wil patronen, Heerde kan een Joden-echtpaar plaatsen, Kampen ruilt een loodgieter voor een belastingambtenaar . . .

Nog vijf dagen en dan zal in Hoorn de eerste grote slag de LO treffen. Arnold zullen ze niet meer zien op hun vergaderingen. Nog een jaar en Werner W. Tölke (†) gaat in gevangenschap om nooit weer te keren. En Ton (Antonie P. Bons †), die straks in Januari Heemse komt vertegenwoordigen, wordt 11 April '45 met zijn vader in Zijpe gefusilleerd. Is het dit weten van nú, dat de herinnering aan toén dieper en rijker maakt? Of was het werkelijk zó goed om op die vergaderingen te zijn? Het donkere schoollokaal met zijn overbekende platen, het psalmvers in schoonschrift op 't losse bord voor de klas — was die gemeenschap daar werkelijk zoals ze zich haar nu nog heugen?

Werner W. Tölke
Rayonleider
LO-Nrd. Veluwe.

Gearr. 3-10-'44 bij razzia
op de Veluwe. Vermist.

Of kleuren de teleurstellingen van na de bevrijding alleen maar een laatste illusie en maken ze zichzelf wat wijs? Was dat éénzijn waarlijk zo, dat het hen voor altijd in 't hart gebrand is? Ja, en duizendmaal: ja! Reeds weer jaren zijn ze uit elkaar gegroeid en elk zijns weegs gegaan. Maar ze behoeven elkaar maar te ontmoeten of ze weten het weer. Kleine burgers, ploeterend voor de nooddrift van hun gezinnen, vastgekleefd aan hun zorgen, al te veel bezig met zichzelf. Bijziende mensjes . . . toen door Gods genade niet slechts met woorden, doch ook met enkele daden vèr uitgetild boven 't klein gekniezel van hebberigheid en wantrouwen en angst voor de toekomst. Heilige onbezorgdheid, zó vrij zich overgevend in de hand van de Vader in de hemelen, in alle gebrekkigheid doende, wat Hij hun gaf om te doen, dat het heimwee naar die tijd hen nooit meer verlaten kan. En elke dag een stil verwijt is. Maar ook een kracht!

De vertegenwoordigers van Zwolle. De een voor de klas, de ander in de eerste bank van de middenrij, naast de man uit Hattem, de koerier Harry . . . wie over de LO-Zwolle wil schrijven moet bij deze drie zijn. En eerder nog bij de lyceumleraar, die in October '40 een later in OD-verband opgenomen verzetsgroep begon te organiseren. Naast „De Groene” en vele anderen had hij ook Jan onder zijn vleugelen. Tot Frits de Zwerver met deze man

der middelbare wetenschap kwam praten, toen . . . hier moet de draad van het verhaal worden losgelaten tot de tijd, waarin de „grote Beurs” niet meer geregeld te Zwolle vergaderde en de hiërarchie: grote vergadering — provinciale vergadering — plaatselijke commissie werd opgebouwd. De geschiedenis van de Top-LO geven we hier niet — we volstaan met te zeggen, dat na de arrestatie van zijn evengenoemde voorman, de lyceumleraar, bij de grote razzia op de OD van 28 April 1943, Jan van Zwolle, die zijn handen al meer dan vol had, de hele leiding voor West-Overijssel er nog bij kreeg. Dit dan met Wim, door Jan reeds op de oude Beurs geïntroduceerd. De Wim, die — gelijk elke nieuwkomer — de eerste keer door de oude rotten scheef werd aangekeken, ook al zei Frits, dat het goed was, maar die spoedig werd geapprecieerd als uiterst bruikbaar man. Niet het minst de omstandigheid, dat hij mede de scepter zwaaide over een grote zaak, sprak tot zijn voordeel: bij hem kon alles en iedereen in- en uitlopen zonder argwaan te wekken. In het veen der textiel-begerige klantenlegioenen zag men nog niet op honderd illegale turven.

Zo kan men dan in de zomermaanden '43 spreken van een plaatselijke, niet langer met de landelijke organisatie al te nauw samenvallende LO-Zwolle, in eerste instantie drie leden tellende. In eerste instantie: drie — men kan even goed zeggen: vijftig. Dat hangt af van de wijze waarop men de term „lid der LO” interpreteert. Niet alleen de LO is uit de oude OD in Zwolle voortgekomen, deze OD heeft daar de bodem rijp gemaakt voor een wir-war van groepen en groepjes, die alle wel op de één of andere manier met elkaar in contact stonden en ieder een meer of minder uitgebreid werkterrein tot het hunne maakten, doch die zich nimmer tot een enigszins aantoonbare eenheid hebben kunnen opwerken. Eerst na 13 April '45 — het tijdstip der bevrijding — traden ze allen, behalve Jan en zijn medewerkers, toe tot de BS.

Van het eerste zelfstandige levensjaar der LO in Zwolle valt verder weinig te vertellen. Het gewone werk van overal, met slechts dit verschil wellicht, dat de plaatselijke leider hier zich bewust voor het grootste deel van 't warrig samenknopsel der stedelijke illegaliteit in de sluiers der anonymiteit hulde. De onvolprezen koerier — we zien hem nog in onze herinnering met die krullige, sproetige kop en die typische schouderrokken op z'n fiets door de straten jakkeren — hij legde dan namens zijn „Chef” overal contacten en gaf en vroeg daar alles wat met illegaliteit te maken had. Van 't kleinste stempeltje tot het grootste geldbedrag toe. Van de Top kwam een turkse pas, welke voor verbinding met het NSF kon zorgen — Jan maakte het in orde. Een man van de groep „Vrij Nederland” zat met een onderduiker in zijn maag — Harry verschafte laatstgenoemde een wijkplaats en daar groeide hij uit tot Cor-FC. Eveneens van hogerhand kwam het verzoek een neef van de Zwolse pastoor aan een duikoord te helpen — Jan presenteerde een adresje en wist door de nieuwe relatie met de erkentelijke pastoor gedaan te krijgen, dat de LO-man in Lemelerveld een serie Rooms-Katholieke onderduikers bij geloofsgenoten in 't achterland onderdak kon brengen. De TD opereerde in Zwolle met Theo, een werker die er wezen mocht. In een minimum van tijd was er verbinding en op de laatste provinciale vergaderingen van voorzomer '44 zat de TD'er als districtsleider voor Raalte en omstreken mee om de groene tafel in de Plantagekerk — die vergaderingen, waarop nogal heftige discussies met de op Amersfoort georiënteerde LO-broeders over de afbakening van een Veluwe demarcatielijn voor afwisseling zorgden.

Rolde zo 't leven in Zwolle lang genoeglijk voort, in Augustus '44 kwam de kentering. Op een kwade dag deed de landwacht een inval bij de reeds genoemde grote zaak, wijl haar ter ore kwam, dat men er dingen deed, die „'t volkse” daglicht niet konden verdragen. Nu was dit ongetwijfeld het geval, doch alleen in een andere zin dan zij meenden. Niet hebbberig-zwart namelijk, maar Vaderlands-wit. Een eerste, vluchtig onderzoek, 's avonds

om tien uur, leverde een radio op. De volgende dag zou men verder speuren en twee broers van Wim werden naar het politiebureau overgebracht. Daar werd hun natuurlijk gevraagd, of er nog iemand een waarschuwing moest hebben. Zo kwam het, dat Jan om twee uur uit z'n bed werd gebeld en over de situatie ingelicht. En dat hij op zijn beurt Harry haalde en met die knaap en Wim de voorraad aan bonkaarten, falsificaties en aanverwante artikelen, zomede het juist de vorige dag gearriveerde bevolkingsregister van Vollenhove, in veiligheid bracht. Liep deze zaak aan alle kanten goed af — de gearresteerden waren reeds gauw weer op vrije voeten en het bevolkingsregister werd na de bevrijding, op één kaart na onbeschadigd in 't stadje bij de Voorst terugbezorgd! — een kwestie van verraad in Herfte, die een huisvader in Neuengamme het leven zou kosten, maakte het noodzakelijk, dat Harry naar Ommen uitweek, waar hij tot de bevrijding in KP-verband werkzaam was. Zijn taak namen een medewerker en een medewerkster nog even over, maar na de Dolle Dinsdag ging een groot deel van 't werk als een nachtkaaars uit. Jan gaf zijn tijd voornamelijk aan Rodekruiswerk en het accent kwam te liggen op het werk van Cor-FC. Op hem ging ook de verdere praktische leiding over, toen Wim in Januari '45 werd gearresteerd en eerst na de bevrijding uit Scheveningen weerkeerde. Het laatste staaltje LO-werk was het adviesbureau na de bevrijding.

Slachtoffers bij haar eigen arbeid heeft de groep Zwolle er één gekend. Dat een zoon van Jan, die er zo lang en trouw en zo bekwaam de leiding had, Anne Haan (†), met zes anderen werd gefusilleerd bij represailles naar aanleiding van een sabotagestaaltje van 't laatste halfjaar der onderdrukking — het legt een droeve schaduw over de blijdschap van hen, die voor de dag der vrijheid gespaard bleven!

De LO in Kampen — en nu we dan wat minder of meer regels aan elk der districten gaan wijden, zij met nadruk vastgelegd, dat we niet naar volledigheid streven, doch slechts een indruk van het werk in de gehele provincie willen wekken! — de LO in Kampen dan, dankt ontzaglijk veel aan Maas (Dr Roelof J. Dam †), rector van het Gereformeerd Gymnasium aldaar, enkele dagen voor de komst der geallieerden te Assen vermoord. De oorlog met Duitsland was nog geen zes uur oud, of hij wees onder 't geronk der overvliegende Junkers en Heinkels zijn leerlingen reeds op hun taak als soldaten van Jezus Christus. De verzetsartikelen in „De Reformatie”, hij zou ze geschreven kunnen hebben. En niet alleen in de theorie van de totale oorlog — om deze gevaarlijke onderscheiding eens te bezigen! — ook in de praktijk was hij anderen ver vooruit. Zijn ferm verzet tegen alle Nazi-maatregelen op onderwijsgebied, toen velen, die later in 't verzet hun man zouden staan, nog rustig struisvogeltje speelden, heeft hen de weg gewezen. De wijze voorzichtigheid, welke hij reeds betrachtte in de dagen, dat Frits de Zwerver nog geen blad voor de mond nam, toen deze in Kampen een keer over Sifra en Pua, de beide vroedvrouwen der Hebreïnnen in Egypte, preekte en daarbij Psalm 79 vers 5 en 6 liet zingen . . .

Vergeld de wrede smaad,
Waarmee des nabuurs haat
Uw mogendheid dorst schenden;
Geef hun, o Opperheer,
Die zevenvoudig weer . . .

. . . de wijze voorzichtigheid, welke Maas in en voor die zomer van '42 reeds betrachtte, is de Kampenaren, die hem als hun leider en voorganger bewonderden en liefhadden, in de volgende jaren tot voorbeeld en tot behoud geweest. Talloos velen kwamen van dichtbij en veraf tot hem om raad en hulp. Rechts en links, arm en rijk wisten het statige huis op de Broederweg, met z'n hardstenen stoeptreden te vinden. Maar indien het enigszins te vermijden viel, zagen zij elkander niet!

*Jacobus B. de Goede
(Piet)
Garr. 20-1-'45 door ver-
raad.*

*Antonie Slurink
(Toon)
Garr. 5-1-'45 op door SD
overvallen adres.*

*Dirk van Wijk
(Dick)
Garr. 5-1-'45 op door SD
overvallen adres.*

Pieter B. J. IJzerman

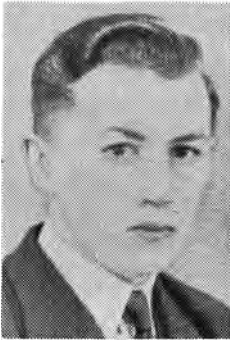
Abram A. IJzerman

Deze vader en zoon behoorden tot de LO-Nun-
speet. Tevens contactadres KP-Evert.
Garr. 18-1-'45 bij huiszoeking.

Deze 3 personen behoorden tot de LO-Kampen.

*Johannes Brouwer
(Reinier)
Garr. 10-12-'44. In de
val gelokt door Duitsers die
zich als geall. pil. voordeden.*

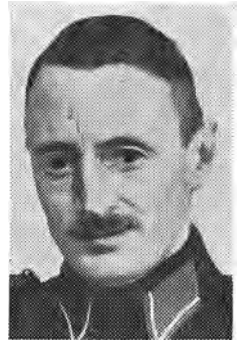
*Hendrik Franken
Garr. 19-1-'45 i.v.m. ver-
strekking valse bescheiden.*

*Dirk Vierhout
Garr. 3-10-'44 door ver-
raad van NSB'er.*

*Maarten J. v. d. Wolf
Garr. 4-4-'44 door ver-
raad.*

*Willem Sebel
(Harry)
LO-Overijsel. In het bij-
zonder pilotenverzorging.
Tevens: NSF.
Garr. 9-3-'45 in Zwolle
op door SD bezet adres.*

Deze 4 personen behoorden tot de LO-Nunspeet e.o.

*Gerrit Blaauw
Tevens: RvV.
Garr. 13-2-'45, verdacht
v. pilotenhulp.*

*Hendrikus Hulst
(Drees)*

*Nicolaas S. Rambonnet
Tevens: RvV.*

Hendrik van Driesten

*Johannes H. de Reuver
Tevens: LO-Staphorst.*

Beiden gesn. 13-4-'45 in bevrijdingsgevechten.

Beiden garr. 31-8-'44 als gijzelaar i.v.m. liquidatie.

Deze 5 personen behoorden tot de LO-Elburg-Doornspijk e.o.

Veel van het werk dat Maas in de tijd der Duitse successen in Rusland verrichtte, is niet meer te achterhalen. Verbindingen met Engeland via Delfzijl en Zwitserland, hulp aan Joden en piloten, een rapport omtrent het CNV, dat de Regering in Londen heeft bereikt — geen, die nu nog de juiste toedracht kan reconstrueren. Leidstar en voorbeeld was hij voor de mannen, met wie hij in die tijd al samenwerkte, en die met hem vóór de 5de Mei van het jaar 1945 zouden sterven voor de zaak van hun Heer en Koning en voor tientallen anderen, die 't Vaderland weer vrij mochten zien.

En toen op een avond in December '42 Jacques (Izaäk v. d. Horst †) bij een van de laatstgenoemden achterom kwam binnenwandelen en hem vroeg even in de Emmastraat aan te lopen, vermits daar iemand hem wenste te spreken . . . wel, het „boertje” in een burgerpak daar bij Jacques naast de kachel stelde zich voor als Frits de Zwerver en stak meteen van wal over 't plan voor een massale, tweehonderd-mansvergadering in verband met noodzakelijke maatregelen tegen de verplichte Arbeidsdienst. De staandevoets geraadpleegde Maas stelde voor om iemand anders met de praktische leiding van een en ander te belasten, omdat hij dit er zelf onmogelijk meer bij kon doen. Doch een steun bleef hij tot de jaarwisseling in de hongerwinter — zo bv. een maand voor zijn arrestatie, toen de naar Kampen weergekeerde Gerrit van 't CDK en de plaatselijke LO-leider zijn raad kwamen vragen voor de zaak der door ZKH Prins Bernhard bevolen samenwerking in BS-verband.

Dat eerste illegaal bezoek van Frits de Zwerver aan de Steurenstad, de daarna belegde vergadering en wat er verder volgt — het valt buiten het kader dezer provinciale bladzijden en binnen dat der landelijke ontwikkeling, welker beschrijving aan een vaardiger pen dan de onze is toevertrouwd.

Doch wanneer dan in Augustus '43, na de overval op de boerderij van Evert (Marinus Post †) en diens vlucht naar elders, Jacques en Arie (Hilbert van Dijk †) en Gerrit en Reinoud uitzwermen over 't land, wanneer de onderduikerij wel algemeen wordt, maarspoedig niemand zijn heil meer honderd kilometers van huis zoekt, doch ergens onder eigen vloer of onder een gastvrij dak dicht in de buurt, wanneer de „ingeleverde” radio's het bericht van Italië's capitulatie schielijk verspreiden, dan installeert de plaatselijke voorzitter, die met drie anderen van 't oude groepje overblijft, remplaçanten voor de mannen, die elders hun taak zagen liggen. Van die dag af valt er weinig anders te zeggen, dan dat de zaak op de oude voet werd voortgezet. De distributieman en z'n helpers op het Kamper DK zorgden zo goed voor bonkaarten, dat men vele malen een stel naar Zwolle kon brengen in stede van ze daar te vragen. En 't blijft de onvergankelijke eer van die bonkaarten-verzorger, dat hij met vastberaden voorzichtigheid zijn werk zonder kleerscheuren wist vol te houden tot de Koninklijke Canadese Huzaren van de Hertog van York op 17 April '45 over de IJssel kwamen. Ook zijn CID-werk na Dolle Dinsdag! Toon (Anthonie Slurink †) begon met goedkeuring van Maas een illegaal nieuwskrantje. 't Bedrag der ingezamelde gelden steeg van maand tot maand, de samenwerking met het NSF nam in November '43 een aanvang, Hilbert's broer organiseerde een jongelingsvereniging van onderduikers — en hoe kostelijk was het een vergadering daarvan mee te maken. Kortom het werk groeide uit tot de verzorging van ruim driehonderd duikers. En had zo vast de wortels geslagen, dat toen op 31 Januari '44 de voorzitter — al voor de tweede maal, doch nu niet voor enkele uren, maar enkele maanden! — en nog een werker — voor twee-derde jaar! —, te zamen met een aantal werkers van andere Kamper groepen, door de SD van hun bed werden gelicht, de anderen zonder veel moeite de aangerichte schade konden herstellen, mannen voor de opgevallen plaatsen konden inschakelen en de LO-Kampen verder uitbouwen. Tot in Maart '45 bv. de penningmeester mocht melden, dat de inkomsten over die maand f6.700.50 bedroegen.

Anne Haan
Koerier LO-Zwolle.
Gearr. 6-10-'44 in Zw.
kerspel bij huiszoeking.

Willem J. Tensen

Beiden: LO-Zwollekerspel. Gearr. 30-9-'44 bij
huiszoeking i.v.m. Joden herbergen.

Jacob Tensen

Hendrik Kleinlugtebeld
LO-Ommen.
Gesn. 10-4-'45 bij bedrij-
ding.

Marius J. E. v. d. Veen
LO-Dalfsen.
Gearr. 22-11-'44 t.g.v.arr.
Joodse onderduikers, waar-
op door hem getekende
clandestiene PB's werden
gevonden

Lubbert Bosch
LO-Vaassen.
Gearr. 18-11-'43 t.g.v. and.
arr.

Adrianus Oulkerk
Tevens: Oranje Vrijbuiters.
Gearr. 25-11-'43 door ver-
raad.

Pieter C. v. d. Ree Sr
Tevens: OD.

Beiden gearr. 18-12-'44 door verraad pol. agent.

Pieter C. v. d. Ree Jr

Klaas Vastenburger
(Kees)
Gearr. 1-3-'45 door verraad.

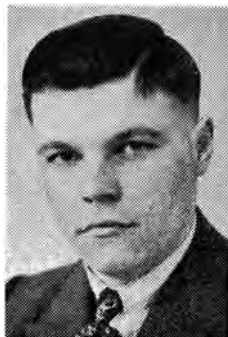
Deze laatste vier personen behoorden tot de LO-Epc.

Johan Borg
LO-Heerde.
Overl. 20-7-'44 aan ziekte
verm. t.g.v. verzet.

Mark P. S. van Kleef
LO-Epe-Heerde.
Gearr. 18/19-12-'44 door
verraadi.v.m.wapenvervoer.

Jacobus G. Pleiter
LO-Heerde.
Tevens: Trouw, RvV, RR.
Op 13-4-'45 bij straat-
controle wegens bezit van
munitie doodgeschoten.

Lubertus B. van Huffelen
LO-Veesen en Elsbeet.
Gearr. 21-3-'45 bij razzia.
Op de vlucht dodelijk ge-
wood.

Hendrik G. D. Cramer
LO-Wapenveld.
Op 26-4-'45 bij motor-
ongeval gedood.

Zware en bloedige slagen troffen in Januari van 't laatste oorlogsjaar de groep. De vijfde van die maand werden de koerier Dick (Dirk van Wijk †) uit Alphen a.d. Rijn, een der eerste door Jacques naar Kampen gebrachte onderduikers, en Toon, wiens leven immer van morgen tot avond in het teken van 't verzet stond, gearresteerd. Eerstgenoemde overleed, na de aankomst der Engelsen, op 8 Mei '45 in het concentratiekamp Sandbostel, Toon viel bij de Woeste Hoeve. Twee weken later grepen de Duitsers Piet (Jacobus B. de Goede †) en de man, die met hem samen van Mei '44 af de uitgave van „Strijdend Nederland” had verzorgd, juist toen ze een nummer daarvan afdraaiden. Piet nam voor de SD alle schuld op zich en ook hij werd bij de Woeste Hoeve gefusilleerd.

Gevolg van een en ander was, dat op één man na de hele Kamper LO-leiding zich niet meer vrij op straat kon vertonen. Doch dit verhinderde de voortgang van het werk niet. Met de verdere stedelijke groepen trof men — dank zij ook 't koerieren van twee CDK'ers op non-actief — alle voor de dag der bevrijding noodzakelijke maatregelen, zodat, toen die bevrijding op 17 April kwam, aanvankelijk zonder veel moeite van illegaal op legaal werd overgeschakeld.

Helaas werd het contact met de uit de eerste OD-actie voortgekomen verzetskernen, die Kampen rijk was — een samenwerking, ondanks grote zakelijk-principiële verschillen tijdens de onderdrukking, goed! — later door persoonlijke veten vertroebeld.

Over de Noord-Oost-Polder, het onder-water-paradijs, dat ook honderden Kampenaren een schuilplaats bood en zo het illegale werk in de Steurenstad zeer vergemakkelijkte, zou een boek apart te schrijven zijn. Doch dit boek is er en de man aan wiens moed Nederland het dankt, dat de polder was wat hij was, is nooit een LO'er geweest, al bezocht hij ook in Januari '44 een Top-vergadering en stond hij steeds voor ons klaar. En waar verder hetgeen er over het onderhavige onderwerp te zeggen valt ongetwijfeld in breder verband beter op zijn plaats is, zij hier er over gezwegen.

Het verzet op de Veluwe begint met de naam De Ruiter (Frans Tromp †). Hij was kreupel deze onderwijzer uit Hoewelaken, die al in het najaar van '40 't gevecht met kracht begon en die in September '42 met twee van zijn vrienden naar Gods Raad de strijd volstreden had. Het was Jos, die onder hetzelfde pseudoniem het vaandel opnam, waar Frans Tromp het moest laten vallen, en die via zijn uit de „Zwarte-AR” geboren contacten in Juni '42 de organisatie van het verzetswerk ten westen van de IJssel en ten noorden van de Rijn op zich nam. Voorshands in zijn befaamde Opeltje, na Augustus '43 gedwongen per fiets en trein. En ook toen nu niet bepaald alleen binnen de geografische grenzen van de Vale Ouwe. Het leeuwendeel van zijn arbeid valt buiten het ons hier gezet bestek, doch voorzover door hem het verzet in de driehoek Epe-Hattem-Nunspeet is gestimuleerd, dient hij met lof genoemd. Want eer de oude Zwolse beurs haar beslag kreeg en spoedig vertegenwoordigers van de Noord-Veluwe aantrok, waren er èn in Elburg èn in Oldebroek, Doornspijk, Hattem, Heerde, Wapenveld en Epe reeds lieden, die voor hulp aan Joodse Nederlanders, voor piloten en ander door de mof gezocht volk, van zijn hulp en steun profijt hadden. Het eerste contact met de LO kreeg Elburg in de Paasvacantie van '43. Iemand uit Heerde kwam toen naar 't oude stadje aan de voormalige Zuiderzee en zette er de latere plaatselijke leider uiteen hoe de „organisatie-Frits” werkte. De bezoeker liet enkele VVV-boekjes achter en zei, dat ze van Hilbert er wel meer over zouden horen. Voor de lezers, die niet mochten weten, wat voor boekjes dit toch zijn, zij ter verduidelijking gezegd, dat deze notitieboekjes van een wel bijzondere „vereniging voor vreemdelingen-verkeer” op instigatie van Jacques speciaal gedrukt waren ten behoeve van het illegale werk. ¹⁾ Op de uitscheurbare blaadjes konden de nodige gegevens omtrent de uit te wisselen onder-

¹⁾ Zie pag. 23

duikers genoteerd worden en aldus gemakkelijk doorgegeven. Elburg wachtte dus af, maar week na week verstreek en alles bleef stil . . . tot de plaatselijke leider een onderduiker, die hij niet kwijt kon — wonderlijk zoals die door Londen opgehitste en misleide Nederlanders elkaar wisten te vinden . . . of ze 't konden ruiken! — aan Jan Zeegers in Epe probeerde te slijten. Deze vond het aanbod in kwestie wel geschikt voor de Noord-Oost-Polder en stuurde de Elburger verder naar de man op wie men vele dagen had zitten wachten. Van Hilbert, die de afspraak door zijn vele beslommeringen vergeten had, ging het naar Jacques en aangezien deze — gelijk alom bekend — als er wat te organiseren viel nimmer „niet thuis” gaf, was het LO-rayon Elburg e.o. kort nadien in orde. Eer de bevrijding daagde, vielen er vijf medewerkers.

De eerste Beursbezoeker voor de Noord-Veluwe was de Elburger LO-leider. Later werd het zo geregeld, dat, na de meestal in een school te Doornspijk gehouden districtsvergaderingen, voor Nunspeet, Doornspijk — vertegenwoordigd door de na de bevrijding in Engeland omgekomen Loet Creutzberg uit Nijmegen — en Oldebroek, bij toerbeurten twee Elburgers en een Oldebroeker naar Zwolle togen. Daarnaast bleef de verbinding met Amersfoort, ook wat de geldinzameling en bonkaartenverstrekking betrof, intact.

Evenals Elburg en Oldebroek was er ook in Nunspeet al iets gaande, toen van Kampen uit aansluiting bij de prille LO werd bewerkstelligd. Het was ter Beurze vertegenwoordigd eer na de overval in Hoorn het districtstelsel opgang maakte in de Landelijke Organisatie, doch het laatste jaar der bezetting geheel op Amersfoort georiënteerd.

Van 't beroemde werk van Opa Bakker (Dionisius D. Bakker †), zijn vrouw Tante Cor en de andere aanstichters van het „Pas-op-kamp”, was de kleine LO-Nunspeet niet koud, al nam de socialistische organisatie daar ter plaatse het leeuwendeel van het werk op zich. Wat dit kamp betreft, gaat het ons hier als enkele malen eerder reeds: de sappigste kost is verboden waar.

Wij wedden om een lief ding, dat als er één uitdrukking is, welke tot vervelends toe in dit gedenboek wordt gebezigd — en als kenmerkend voor 't LO-werk wel moét gebezigd worden! — het wel de term „in contact komen” zal zijn. Slechts node gebruiken we haar dan nu ook al weer. Doch de feiten liggen er: reeds vroeg in de vijf zwarte, Duitse jaren stond Jan Zeegers uit Epe met Jos in contact. En op de tweede in Zwolle gehouden Beurs heeft Hilbert deze Epenaar geïntroduceerd, zodat hij en z'n medewerkers in hun rustige Veluwe dorpje aan onderduikers het volle pond hebben gekregen. Om niet eens te spreken van bv. de zes huizen met te zamen bijna negentig Joodse Nederlanders, op een gegeven moment daar in bedrijf. Over de CDK-truc van Kees, die de begin September '44 gefusilleerde Koos (Jacobus J. v. d. Boogert †) in Epe voor 't eerst in praktijk hielp brengen, schrijven we op een andere plaats, doch toen laatstgenoemde werker op 15 November '43 werd gegrepen en pogingen tot ontzet niet slaagden, moest ook Jan Zeegers verdwijnen en elders een werkterrein zoeken. Met hem verdween bijna geheel de band tussen zijn woonstede en Zwolle. Wat verder van Epe? Op zenderwerk en zo na, zouden we in herhaling vallen. Elkeen van 't klein getal der LO'ers deed wat hij kon op de plaats waar hij stond. Struikelend en weer opstaande. Precies als in Hattem, in Doornspijk . . . ja, waar in Nederland niet? Hier was de medewerking van politie en secretarie-personeel niet bijster groot, ginds beter en elders helemaal zoek. De ene groep plakte bij de Mei-staking honderd opruiende biljetten aan, de andere strooide duizend dito papiertjes rond. LO-Epe vroeg voor bonkaarten van de verbruikers een vergoeding. LO-Hattem kwam door sluiske inzamelingen aan de dierbare duiten. Weer verderop verkocht men voor dit doel foto's van 't Koninklijk

*Dionisius D. Bakker
(Opa Bakker)
Gearr. 13-2-'45 bij huis-
zoeking naar een medewer-
ker.*

huis. In A. hadden ze moeite met de TD en de zegeltjes, in B. liep de uitreiking van een ondergrondse leien dakje. Hoe dan ook: Hattem, Oldebroek (met z'n „Joden-expert”), Doorspijk, Wapenveld — later op Amersfoort georiënteerd — Heerde, waar Werner Tölke en de plaatselijke leider, tandarts Prinsen (Berend van Dijk †), hun leven gaven voor de zaak, welke zij naar menselijk oordeel uit een ander beginsel dienden dan de meesten van hun medewerkers . . . deze gemeenten, ze mogen alle vijf met ere vermeld.

*Berend van Dijk
(Prinsen)
Plv. Rayonleider
LO-Nrd. Veluwe.
Tevens: OD, RoV, Trouw.
Gesn. 13-4-'45 in
bevrijdingsgevecht.*

Van Oldebroek naar Dalfsen, il n'y a qu'un pas!

Dalfsen heeft te zamen met Lemelerveld z'n partij braaf geblazen. Opggericht in voorjaar '43, na een bespreking met de zwervende pastor van Heemse in persoon. Medewerking van Arbeidsbureau — gelijk trouwens overal in 't gebied, waar deze provinciale geschiedenis spreekt! — prima DK en het Gemeentehuis evenzo, maar kostte deze medewerking niet een ambtenaar er het leven?

Zomer '44 in Lemelerveld — kent U er die vele kleine huisjes? — gemiddeld aantal onderduikers per woning omstreeks één komma twee. De kerk daar met revolvers in de orgelpijpen . . . KP, afblijven dus. Het enige wat in deze contreien vermelding verdient, bij vergelijking bv. met het wel heel ver doorgeorganiseerde district Kampen, is het meer goeddelijke, niet gesloten LO-verband. Voorts Heemse, groter genomen: het district Hardenberg. De plaats, waar Frits de Zwerver, November '42 in de consistorie van de Gereformeerde Kerk een vergadering belegde, en daar voorstellen deed, welke zijn aandachtig luisterende parochianen, wel eerst met de ogen deed knippen, maar welke toch later door op één na allen enthousiast in daden werden omgezet. Heemse, waar men bij de district-leider Douwe aan de zaak „zo'n jongen, je weet wel” kon bestellen; ontsnapte krijgsgevangenen, bij hun komst al van het adres Marienberg C44 voorzien, verder hielp via Limburg naar Frankrijk. En een man, die eer men 't in de gaten had met een vals, maar bovendien verkeerd Z-kaarten-ontvangstbewijs ter verificatie naar zijn vakgroep was getogen, nog in Zwolle achterhaalde door daar op 't station te laten omroepen, dat die en die direct naar huis moest komen, dewijl zijn vrouw plotseling ziek was geworden. Een grote razzia in Januari '44 — voor de vangst moest alvast in de grootste zaal van Hardenberg's gemeentehuis de kachel aangelegd — leverde slechts één duikertje op. Tenslotte Dedemsvaart, dat bescheiden maar beslist een steentje bijdroeg — weifelend tussen de wens allen 't volle pond te geven en de noodzakelijkheid niet steeds 't zelfde te vertellen, geeft dit de doorslag: deden we hùn zin, dan werden ze helemaal niet genoemd. Derhalve laten we 't hierbij.

De kop van Overijsel stelt — wat in zijn vertegenwoordiging ter provinciale Beurze al duidelijk uitkwam — hem, die de LO-geschiedenis in de goeddeels waterige dreven daar ordelijk op papier wil brengen, voor niet te ontwarren organisatorische knopen en onverkwikkelijke competentie-vragen, welke laatste ook het werk wel eens tot struikelblokken zijn geweest. Op gevaar af in de ogen van sommigen een verkeerde greep te doen, menen wij toch Frits (Ds Frederik W. Tjadens †) — van '42 tot November '44, toen hij binnen twee dagen aan diphterie overleed, predikant te Vollenhove — er de ziel van 't verzet te moeten noemen. Zo niet voor Hasselt, Zwartsluis en het eerst op Kampen en later via evengenoemde plaatsen op Zwolle leunende Genemuiden, dan toch voor heel 't gebied ten Noorden van deze trits plaatselijke LO-commissies, in welk gebied zowaar — in Kuinre —

ook een vrouw als plaatselijk leider fungeerde. Ook hier bouwt men in het begin vooral op politieke contacten. Men begint met illegaal drukwerk en verzorging van Joden. De arbeid neemt van maand tot maand groter vlucht. Onderduikers, geld, bonkaarten, contacten bij DK's, TD en Z-kaarten, PB's, doch daarnevens een meer dan normaal aandeel in 't pilotenwerk, vooral in Vollenhove en Blokzijl, aangezien de Noord-Oost-Polder zich een groot getal noodlandingen van geallieerde vliegtuigen zag beschoren. Dat dit pilotenwerk, naast hachelijke ook vrolijke situaties heeft opgeleverd, is te begrijpen. We noemen slechts 't geval dat de Duitsers, naarstig op genoodlande Angelsaksische luchtpiraten jagend, het in grond- en oogstwerk bezige poldervolk geheel overbodig — natuurlijk was 't antwoord: nee! — vroegen of ze misschien ook dergelijke aterlingen hadden gezien . . . terwijl luttele meters verder een Amerikaan in haastig bijengescharrelde burgerkleding door middel van een schopsteel blaren op zijn handen stond te kweken.

*Frederik W. Tjadens
(Frits)
Overleden 21-11-'44
zonder verband met verzet.*

Zoals hierboven ergens reeds opgemerkt: in het voorjaar van '44 verliepen de provinciale beursvergaderingen. Vergaderingen, die overigens enkele weken na de toen gekozen peildatum, 'laten we zeggen: van samenstelling veranderd waren. Na de arrestatie van Arnold in October '43 werd Wim nl. afgevaardigde voor de interprovinciale vergadering en gaven in Zwolle niet langer plaatselijke-, doch districtsvertegenwoordigers acte de présence. Eén man van de Noord-Veluwe, één man van de kop van Overijssel, en zo verder. Langzamerhand werd op de bijeenkomsten ook minder over bonkaarten en PB's geredekaveld. Want bij 't naad'ren van de invasie nam in Salland op de plaatsen, waar 't eerst stroef ging, het aantal ambtenaren met behoefte aan illegale bezigheden toe, zodat daar zo omstreeks Maart '44 vrijwel alle LO-groepen tot de categorie zelfverzorgers gingen behoren. Doch al hielden eind Juni '44 de vergaderingen geheel op: het verband bleef bewaard door Wim's kantoortje, eerste etage ex-afdeling meubelen. Dreven ook door competentiekwesties over de Noord-Veluwe enkele wolkjes groter dan een mans hand boven de groene tafel der laatste besprekingen — wat kon men zich toch druk maken over dingen, die na de bevrijding geen cent om 't lijf bleken te hebben — daar, op en om 't kleine schrijfbureautje, vonden opposanten elkaar wel weer. Oude getrouwen en nieuwelingen! In casu het van Meppel op Zwolle overschakelende Steenwijk en omstreken en de tot vlak voor de invasie zelfstandige groepen in Raalte, Olst en Wijhe, door Theo van de TD met het Zwolse trio in aanraking gebracht. Aan dit trespunt bij Wim hebben allen die er komen mochten hun herinneringen, blijde en trieste. Dat hele stel daar op die Junimorgen: Reinoud, Wim, Frits, Harry, Nico en Adriaan in felle discussie over 't conflict in de Gereformeerde Kerken, die morgen, waarop we Nico (Evert H. J. Boven †) de laatste keer zagen. Of Jacques, in één der twee fauteuiltjes, keurig als altijd, vol verwachtingen over wat Johannes Post (†) in 't Westen zou gaan doen, Jacques, net als Johannes Post, vlak voor 't einde van zijn loopbaan hier beneden!

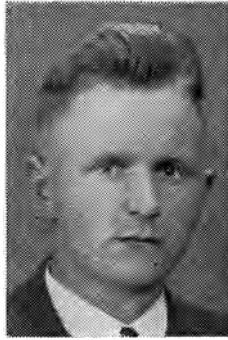
Nadat in September ook dit rendez-vous praktisch geheel uitviel, bleef — hoofdzakelijk door de „Mededelingen van het CB" de verbinding met de tot lid van de Top bevorderde Wim door middel van koeriers gehandhaafd. Niet alleen voor Zwolle, voor heel het op deze plaats georiënteerde LO-leger, werd voorts Cor-FC een gevierd heer, wijl de vele razzia's langs de IJsellinie de vraag naar valse papieren enorm deden stijgen. In ieder der in die dagen afgebakende districten Zwolle, N.O.-hoek, N.W.-hoek, Kampen, Veluwe en Raalte, deed verder elkeen naar gelang der omstandigheden of alleen, wat er van 't oude werk resteerde, of speelde daarnaast een eerste c.q. tweede viool in 't overkoepelend

*Coenraad Dijkstra
(Dick)
LO-NW. Overijsel.
Garr. 10-7-'44 reizend in
een auto.*

*Hendrik Nagel Jr
(Spijker)
LO-NW. Overijsel.
Tevens:
Groep de Groot (Gr.).
Garr. 21-2-'45 in Gron.
i.v.m. zender.*

*Jan A. v. d. Heide
(Hollander)
LO-Steenwijk.
Garr. 12-11-'43 i.v.m.
Jodenhulp.*

*Hielke S. Schrale
LO-Steenwijk. Tevens: OD.
Garr. 15-9-'44 verdacht
van wapenverbergen.*

*Jan Kielstra
(Piet)
LO-Steenwijkerwold.
Garr. 16-11-'43 door verraad
medewerker.
Zie Fielen (KP-Drente).*

*Harm de Lange
LO-Mariënberg.
Tevens: RvV.
Op 25-3-'45 bij spoorweg
sab. actie overvallen en ter
plaats neergeschoten.*

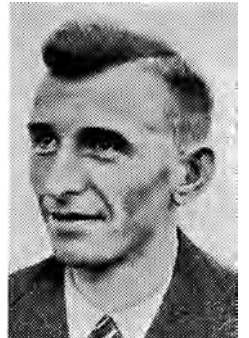
*Pieter H. Wolfert
LO-Mariënberg.
Tevens: Trouw.
Garr. 26-3-'45 als repre-
saille n.a.v. een sab. actie,
waarbij vuurgevecht had
plaats gehad.*

*Geert Michels
LO-Slaghaven.
Tevens: Trouw.
Garr. 10-8-'44 als gijze-
laar i.v.m. ontwapening
Duitse militair.*

*Wolter Oordt
LO-Ommen. Tevens: RvV.
Garr. 12-1-'45 t.g.v. and.
arr.*

*Hermannus Schuurman
LO-Bergentheim.
Garr. 11-1-'45. Was be-
hulpzaam bij het ontruimen
van door D. overvallen
woning. Gevlucht, doch
garr. t.g.v. achtergelaten
rijwiel met adresplaatje.*

BS-verband. En nadat Wim in Januari '45 werd opgepakt, hield tot de Aprildagen, op de genoemde CB-Medelingen na, het evengenoemde contact geheel op.

De geschiedenis der LO-Overijsel kende — gelijk hierboven wel bleek — weinig schokkende momenten. De gemoedelijke plattelandssfeer, waarin iedereen van overlang iedereen kent en zwart verraad dus zeldzaam zal zijn, is daaraan ongetwijfeld niet vreemd. Dat deze sfeer ook bij tijd en wijle nadelig werkte, valt echter evenzeer te begrijpen. Vleugelen der scheppende fantasie aanschietsen en dan in grote stijl de zaak in de hand houden, dat ligt de Saksers niet zo. Rustig het werk, dat de dag vraagt, liefst geen commando's van een haantje de voorste en vooral, oh vooral geen drukte! Gewoon doen alsof je niet bang bent en wanneer 't God belieft, dat we de vrijheid halen, dan geen gezeur meer. De Stichting '40-'45, nou ja — maar verder . . .!

Alleen een reünie en een handdruk als je een oud-Beursman ontmoet, daar komt toch even 't hart bij om de hoek kijken. „Gods gunst is het geweest, die ons er door hielp”, zo zeide het de oude voorzitter Jan van Zwolle in een op 19 October '47 gehouden bijeenkomst. Gods gunst was het die in Overijsel burgerjes en boertjes bereid maakte alles te wagen voor de Zaak van 't komend Koninkrijk en daarom voor 't koninkrijk der Nederlanden.